

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว*
COMMUNITY AGRO-TOURISM MANAGEMENT IN SA KAEO PROVINCE

พรนภา เตียสุธิกุล, นภาพร สิงห์นวน
Pornnapa Tiasuthikul, Napaporn Singnual
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
Valaya Alongkorn Rajabhat University under the royal patronage
Corresponding Author E-mail: pornnapa.tia@vru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการ และเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน เกษตรกร ผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร ผู้ให้บริการโฮมสเตย์ ผู้ให้บริการการท่องเที่ยว ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารที่มีส่วนเกี่ยวข้องในจังหวัดสระแก้ว 60 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และการประชุมกลุ่มย่อย การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านคลองอาราง ประกอบด้วย การบริการการท่องเที่ยว การดึงดูดใจ และการรองรับการท่องเที่ยว การบริหารจัดการส่วนใหญ่เป็นการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ แปรรูปผลผลิตทางการเกษตร มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่น ป่าชุมชน บ่อทองโบราณ พืชสมุนไพร และมีโฮมสเตย์ที่มีมาตรฐาน เป็นแบบเครือญาติผ่านผู้นำชุมชน ชุมชนมีความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ได้รับรางวัลมากมายทั้งในระดับหมู่บ้านจนถึงระดับประเทศ แนะนำการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว ในรูปแบบของ “คณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน” และนำไปสู่การจัดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน นอกจากนี้เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นรูปธรรม และมีผู้รับผิดชอบ บริหารจัดการอย่างยั่งยืนควรกำหนดกลยุทธ์ โครงสร้างองค์การ ระบบบุคลากร ทักษะในการทำงาน รูปแบบ และค่านิยมร่วมกัน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ; การท่องเที่ยวเชิงเกษตร; ชุมชน

Abstracts

This research was to study community agro-tourism management in Sa Kaeo Province and to suggest guidelines for the community-based agro-tourism management in Sa Kaeo Province, conducted by the qualitative research method. Data were collected from 60 key informants and participants in focus group discussion, namely, community leaders, farmers, agricultural product processors, homestay provider, travel service providers, qualified persons, and concerned executives in Sa Kaeo Province by in-depth-interviewing and analyzed by content descriptive analysis.

The research findings were as follows: Community agro-tourism management in Sa Kaeo Province, Ban Kaeng Subdistrict, Mueang Sa Kaeo District, Sa Kaeo Province, consisted of tourism service, tourist attraction and facilities support. Agro-tourism activities mainly are farming-based on sufficient economy and growing organic vegetables, processing agricultural products. There were important natural resources such as community forests, medicinal plants, ancient gold ponds and standard homestay. Community agro-tourism management through community leaders and people were vigorous to participate in. Thus, the community received many rewards both at the village and national levels. Suggested guidelines for the community-based agro-tourism management in Sa Kaeo Province was to create the model of community-based management in a form of “Community Agro-tourism Management Committee” which subsequently led to the registration of community agro-tourism enterprises. In addition, it was suggested that strategy, structure, system, staff, skill, style, and shared values should be clear to provide further concrete and sustainable management.

Keywords: Management; Agro-tourism; Community

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-Tourism) หมายถึง การเดินทางของบุคคลจากที่อาศัยไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อการพักผ่อนหรือวัตถุประสงค์อื่นที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพหรือการหารายได้ โดยท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จในกิจกรรมทางการเกษตร ลักษณะต่าง ๆ ได้รับความรู้วิถีเกษตรกรรมของชนบท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ เกิดประโยชน์ในการสร้างรายได้แก่ชุมชนและเกษตรกร

ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (UNWTO, 2008; กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548) หรือเป็นการดึงดูดผู้เข้าชมและนักเดินทางไปที่พื้นที่เกษตร เพื่อการศึกษาหรือนันทนาการ เป็นการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างความประทับใจ การบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว (Mill & Morrison, 1985; Lamb, 2008) ส่วนการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือการท่องเที่ยวทางเลือกที่บริหารจัดการโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีมาตรฐานก่อให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวโดยชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรของตนเอง และนำเอาหลักการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มาใช้พัฒนาสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าให้เป็นผลิตภัณฑ์หรือประสบการณ์การท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว โดยแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งชุมชนมีบทบาทในฐานะที่เป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการหรือเป็นผู้มีส่วนร่วมในการวางแผน ดูแล และกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวเอง อาจมีหน่วยงานภายนอกที่เป็นผู้ให้การสนับสนุน แต่คนในชุมชนถือเป็นเจ้าบ้าน ที่ส่งมอบกิจกรรมการท่องเที่ยว การบริการ และประสบการณ์การท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2558)

การท่องเที่ยวนับเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศไทย เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมีขีดความสามารถทางการแข่งขันในระดับสูง มีจุดเด่นและข้อได้เปรียบจากประเทศคู่แข่งหลายประการ เช่น สถานที่ตั้งเป็นจุดศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์อัตลักษณ์ไม่ตรีของคนไทย องค์การการท่องเที่ยวโลก (United Nations World Tourism Organization - UNWTO) ได้จัดอันดับประเทศที่มีผู้มาเยือนสูงสุดและประเทศที่ได้รายได้จากการท่องเที่ยวสูงสุดพบว่าในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวสูงเป็นอันดับ 4 ของโลก รองจากประเทศสหรัฐอเมริกา สเปน และฝรั่งเศส ส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวประเทศไทยอยู่ในอันดับ 9 ต่ำกว่าประเทศฝรั่งเศส สเปน สหรัฐอเมริกา จีน อิตาลี ตุรกี เม็กซิโก และเยอรมนี นอกจากนี้ ได้มีการวัดดัชนีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว จัดทำโดย World Economic Forum จากรายงาน The Travel & Tourism Competitiveness Index Report 2019 (พ.ศ. 2562) ระบุว่า การวัดดัชนีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว จำนวน 140 ประเทศประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 31 ต่ำกว่าสิงคโปร์ ซึ่งอยู่ในอันดับที่ 17 และมาเลเซียอยู่ในอันดับที่ 29 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมาประเทศไทยมีการส่งเสริมให้ชาวต่างชาติและคนไทยเดินทางท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2503 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 81,340 คน เพิ่มขึ้นเป็น 39,797,406 คน ปีพ.ศ. 2562 ส่วนคนไทยมีการท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มขึ้นจาก 39,318,600 ล้านคน/ครั้ง เป็น 166,849,017 ล้านคน/ครั้ง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2562) สอดคล้องกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้รายงานสถิตินักท่องเที่ยว

ชาวต่างชาติที่มาประเทศไทย ระหว่างปี 2559-2562 มีจำนวนรวม 146,216,011 คน ในปี 2559 จำนวน 32,529,588 คน ปี 2560 จำนวน 35,591,978 คน ปี 2561 จำนวน 38,178,194 คน และปี 2562 จำนวน 39,916,251 คน และมีรายได้จากนักท่องเที่ยวจำนวนเงินรวม 7,252,545 ล้านบาท 1,633,497 ล้านบาท 1,831,105 ล้านบาท 1,876,136 และ 1,911,807 ล้านบาท ตามลำดับ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563) นอกจากนี้ องค์การการท่องเที่ยวโลก คาดว่าในปี พ.ศ. 2573 จะมีนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั่วโลก จำนวนกว่า 1.8 พันล้านคน คาดการณ์ว่าเป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก จำนวน 535 ล้านคน คิดเป็นอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 57 (แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564), 2560)

ที่ผ่านมานักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปท่องเที่ยวเมืองหลักหรือจังหวัดที่มีชื่อเสียง อาทิ จังหวัดกรุงเทพ ภูเก็ต กระบี่ เชียงใหม่ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายเพื่อส่งเสริมการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวสู่พื้นที่รองผ่านโครงการ “เมืองรอง ต้องลอง” เพื่อเป็นการขยายโอกาส กระจายรายได้ไปยังเมืองขนาดเล็กเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ซึ่งทำให้นักเดินทางได้สัมผัสบรรยากาศใหม่ ๆ ที่มีความสวยงาม มีเอกลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมหรือธรรมชาติสวยงามไม่น้อยกว่าเมืองหลัก ซึ่งจังหวัดสระแก้วเป็นเมืองรองจังหวัดหนึ่งใน 55 จังหวัด มีความเก่าแก่ด้วยอารยธรรมโบราณ และมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ อาทิ อุทยานแห่งชาติปางสีดา ปราสาทสด๊กก๊อกธม โรงเรียนกาสรกสิวิทย์ วัดถ้ำเขาคันทรย์ ศาลหลักเมืองสระแก้ว โครงการอ่างเก็บน้ำพระปรงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทะเลคลองหาด นานาธรรมสถาน พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ถ้ำเพชรโพธิ์ทอง มีประติมากรรมมหัศจรรย์ทางธรรมชาติ เช่น “ละลุ” ตั้งอยู่สุดชายแดนอรัญประเทศ เป็นประตูบานใหญ่เปิดไปสู่ประเทศกัมพูชา “ละลุ” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “ทะเล” เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากน้ำฝนกัดเซาะ ยุบตัว หรือพังทลาย เมื่อถูกลมกัดกร่อนจึงมีลักษณะเป็นรูปต่าง ๆ มองคล้ายกำแพงเมืองหรือหน้าผา นอกจากนี้ จังหวัดสระแก้วมีวิสัยทัศน์และพันธกิจด้านการพัฒนาพัฒนาการเกษตรให้มีประสิทธิภาพ เป็นแหล่งผลิตสินค้าการเกษตร โดยการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การแปรรูป การพัฒนาคุณภาพ และส่งเสริมเกษตรปลอดภัย รวมทั้งพัฒนาการเกษตรให้มีประสิทธิภาพ เป็นแหล่งผลิตสินค้าการเกษตร โดยการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การแปรรูป การพัฒนาคุณภาพ และส่งเสริมเกษตรปลอดภัย จังหวัดสระแก้วมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรหลายแห่ง มีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ผู้สนใจ ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2562 จังหวัดสระแก้วมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศตามลำดับคือ จำนวน 866,837 คน จำนวน 909,155 คน จำนวน 951,551 คน และจำนวน 932,058 คน (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดสระแก้ว, 2563)

จากการส่งเสริมการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวสู่พื้นที่รองผ่านโครงการ “เมืองรอง ต้องลอง” และเพื่อเป็นการขยายโอกาส กระจายรายได้ไปยังเมืองขนาดเล็ก ทำให้ผู้วิจัยมีความ

สนใจวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว และเพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว โดยผลของการศึกษาวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวรวมทั้งเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน การสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร นำมาสู่ความยั่งยืนทั้งมิติเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขอบเขตของพื้นที่การวิจัย คือ ชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เนื่องจากผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินศักยภาพเบื้องต้นของชุมชนบ้านคลองอารางแล้วพบว่า บ้านคลองอารางมีศักยภาพและต้นทุนทางทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน รวมทั้งชุมชนมีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนให้มีคุณภาพต่อไป

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants)

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) ผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน เกษตรกร ผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร ผู้ให้บริการโฮมสเตย์ ผู้ให้บริการการท่องเที่ยว ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารที่มีส่วนเกี่ยวข้องในจังหวัดสระแก้ว รวมทั้งสิ้นจำนวน 60 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยใช้การสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus groups) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมประชุมกลุ่มแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย มาจัดข้อมูลโดยการเขียนแบบความเรียงเชิงพรรณนา จากนั้นนำมาสรุป

ข้อมูลเพื่อหาข้อค้นพบในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว และเพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว

ผลการวิจัย

การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว โดยชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว มีพื้นที่ประมาณ 2,500 ไร่ คำว่า “อาราง” เป็นชื่อของต้นนนทรี ซึ่งในอดีตเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่มากตามสองฝั่งคลอง ปัจจุบันชุมชนบ้านคลองอารางยังคงเป็นวิถีชีวิตชนบทส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและเกษตรกรรม โดยเน้นการเศรษฐกิจแบบพอเพียง ปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญหลายอย่าง อาทิ ป่าชุมชน บ่อทอง และพืชสมุนไพร ชุมชนมีความรักความสามัคคี มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเป็นอย่างดีทำให้ชุมชนได้รับรางวัลมากมายทั้งในระดับหมู่บ้าน จนถึงระดับประเทศ สำหรับการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน ประกอบด้วย ด้านการบริการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านการดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และด้านการรองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ด้านการบริการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนบ้านคลองอารางมีการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนดูญาติมิตร การท่องเที่ยวด้านการเกษตรทั่วไปมีขนาดเล็ก แบบเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เช่น หน่อไม้ดอง ไข่เค็ม น้ำส้มควันไม้ น้ำหมักชีวภาพ มีโคกหนองนาโมเดล ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงและศูนย์เรียนรู้ 4 ด้ววิถีพอเพียง (คนดี สุขภาพดี รายได้ดี สิ่งแวดล้อมดี) มีการสอดแทรกวิถีชีวิตของคนในชุมชนและประเพณีวัฒนธรรมโบราณ อาทิ พิธีบวชป่า คือการนำจิ้งจอกมาห่มต้นไม้ การบวชป่าเป็นการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของต้นไม้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพต้นไม้ มีการละเล่นนางด้งโดยผู้สูงวัยเพื่อเสี่ยงทายเกี่ยวกับฝน นอกจากนี้ยังมีการบริการต่าง ๆ เช่น สอนการทำอาหารและขนมพื้นบ้าน ค่ายเยาวชน มีบริการกางเต็นท์ การปั่นจักรยานชมธรรมชาติ ส่วนข้อจำกัดด้านบริการท่องเที่ยวเชิงเกษตรคือ พื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่ปลูกในครัวเรือนเป็นพืชผักสวนครัว การปลูกพืชผักเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ผลผลิตทางการเกษตรจึงมีความหลากหลายมีในปริมาณน้อย ทำให้ไม่เพียงพอสำหรับการจำหน่าย ใครมีผลผลิตก็นำมาจำหน่ายในชุมชน หรือขายโดยตรงให้กับผู้ที่รับซื้อถึงบ้าน ขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตร

ด้านการดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร บ้านคลองอารางมีลักษณะเด่นคือ เป็นหมู่บ้านที่ยังคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตพื้นบ้าน ไม่มีสิ่งปลูกสร้างหรืออาคารขนาดใหญ่ ทำให้ยังมีความเป็นธรรมชาติ เงียบสงบเหมาะแก่การพักผ่อน รวมทั้งมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญหลายประการ เช่น ป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ประมาณ 3,000 ไร่ พืชสมุนไพรกว่า 100 ชนิด มีบ่อทองโบราณซึ่งในอดีตประชาชนเคยมีอาชีพร่อนทอง มีสระหลวงที่สวยงามซึ่งด้านหลังติดภูเขาและป่าชุมชน

นอกจากนี้ยังมีป่าไผ่ สวนยูคาลิปตัส ชุมชนบ้านคลองอารางมีการต้อนรับอบอุ่นเป็นกันเอง จากเยาวชนคนรุ่นใหม่ด้วยการต้อนรับและการมอบมาลัยดอกไม้สดจากชุมชน ซึ่งสร้างประทับใจแก่นักท่องเที่ยวหรือ ผู้มาเยือน มีบริการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนโดยนำเอาวิถีชีวิตชุมชนและเอกลักษณ์ของชุมชนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น การทำขนมและอาหารพื้นบ้าน ซึ่งกลุ่มแม่บ้านได้นำผักพื้นบ้านมาประกอบอาหารคือ ผักไชยาหรือคะน้าเม็กซิโก หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ผักผงขูรส เพราะเป็นผักที่มีทำให้อาหารอร่อย มีประโยชน์ต่อร่างกาย นอกจากนี้สิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือนักท่องเที่ยวสามารถไปท่องเที่ยวกับชุมชนใกล้เคียงได้ เช่น วัดเขาสิงโต และอ่างเก็บน้ำนฤปดินทรจินดา

ด้านการรองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนบ้านคลองอารางมีสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ มีโฮมสเตย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน มีระบบรักษาความปลอดภัยของชุมชน มีร้านค้า ร้านอาหารชุมชน สัญญาณเครือข่ายอินเทอร์เน็ต รวมทั้งที่จอดรถมีกระจายทั่วไปตามแหล่งท่องเที่ยว มีรถพ่วงข้างบริการนักท่องเที่ยว ส่วนข้อจำกัดของชุมชนบ้านคลองอารางคือ เป็นชุมชนขนาดเล็ก จึงมีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างจำกัดสภาพแวดล้อมทั่วไปอาจต้องมีการปรับภูมิทัศน์ให้มีความสวยงาม เป็นระเบียบ และรักษาความสะอาดเพิ่มขึ้น เพื่อให้ ถูกสุขลักษณะแก่ชุมชนและผู้มาเยือนการท่องเที่ยวกรณีเป็นหมู่คณะหรือคนจำนวนมากควรเป็นแบบไปกลับจะสะดวกกว่าการพักค้างคืน ยกเว้นต้องการพักแบบกางเต้นท์ เนื่องจากที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกมีจำกัด การเดินทางถ้านำรถส่วนตัวมาจะสะดวกกว่า เนื่องจากชุมชนอยู่ค่อนข้างไกลจากถนนสายหลักห่างจากจังหวัดสระแก้วประมาณ 28 กิโลเมตร

แนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน ชุมชนบ้านคลองอารางมีการบริหารเชิงเกษตรชุมชน พบว่า การบริหารงานส่วนใหญ่ดำเนินงานโดยผู้นำชุมชน ซึ่งผู้นำจะจัดสรรงานไปให้กลุ่มที่เกี่ยวข้อง เช่น ด้านการต้อนรับ อาหาร การจัดกิจกรรม โฮมสเตย์สำหรับการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ จะแบ่งงานตามความถนัดหรือความสามารถพิเศษของประชาชน โดยเยาวชนจะทำหน้าที่ในการต้อนรับรวมทั้งการเป็นมัคคุเทศก์น้อย กลุ่มผู้สูงอายุผู้หญิงจะดูแลด้านอาหาร ขนม หรือการแสดงพื้นบ้าน ส่วนกลุ่มผู้ชายจะทำหน้าที่ในการจัดสถานที่ รักษาความปลอดภัย หรือเป็นวิทยากรกลุ่มการเรียนรู้ต่าง ๆ ในส่วนของการจ่ายค่าตอบแทนผู้นำชุมชนมีการตกลงไว้ล่วงหน้ากับประชาชนหรือผู้รับผิดชอบว่าได้รับค่าตอบแทนเท่าไร ยกเว้นบางกรณีที่จำนวนนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนไม่เป็นไปตามที่แจ้งไว้ ค่าตอบแทนก็จะปรับลดหรือเพิ่มตามความเหมาะสม ในส่วนของข้อจำกัดคือ การบริหารจัดการเป็นไปอย่างกว้าง ๆ ทำให้งานบางส่วนไม่มีผู้รับผิดชอบ เช่น การดูแลความเรียบร้อยของพื้นที่ส่วนกลาง รวมทั้งการจัดสรรรายได้เฉพาะงานหลัก บางส่วนงานไม่ได้รับ เช่น งานดูแลสถานที่ งานด้านเอกสาร งานสำนักงาน การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ทำให้งานส่วนใหญ่เป็นของผู้นำชุมชนหรือรอผู้นำชุมชนสั่งการ ประการที่สอง ด้านการประสานงานและการมีส่วนร่วมของ

ชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านคลองอารางเป็นชุมชนที่มีความรัก ความสามัคคี มีความเข้มแข็งในการร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากเป็นชุมชนขนาดเล็กและเป็นเครือญาติกัน ดังนั้นทำให้การประสานงานได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีส่วนด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อยพบว่า ชุมชนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมของชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งผู้นำชุมชนก็เปิดโอกาสให้ทั้งเด็ก เยาวชน ผู้สูงวัยทั้งชายและหญิงเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย ชุมชนบ้านคลองอารางมีวิธีการติดต่อประสานงานหรือสามารถสื่อสารกันได้ทุกตลอดเวลาโดยผ่านเครื่องกระจายเสียงของหมู่บ้านที่ตั้ง ณ ที่ทำการของผู้ใหญ่บ้าน อาทิ วันหนึ่งผู้นำมีความประสงค์จะปลุกต้นไม้บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน ผู้นำได้ประกาศผ่านเครื่องกระจายเสียงขอความร่วมมือชุมชนให้ช่วยกันปลูก ภายในเวลาไม่เกิน 10 นาที ทั้งเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุก็สามารถมาร่วมตัวกันอย่างรวดเร็ว และช่วยปลุกต้นไม้กันอย่างสนุกสนาน นับเป็นภาพที่ประทับใจมาก ข้อจำกัดของชุมชนบ้านคลองอารางคือ ยังไม่มีความร่วมมือทางด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับเครือข่ายภายนอก ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมพบว่า ด้านเศรษฐกิจเกษตรกรรมชุมชนบ้านคลองอาราง มีรายได้ไม่แน่นอน เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น ผลิตไม่เพียงพอ จำนวนนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนไม่แน่นอนในแต่ละเดือน ชุมชนจึงมีความเห็นว่า หากมีการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนอย่างต่อเนื่อง จะเป็นโอกาสในการสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มากขึ้น หรือนำจุดเด่นของชุมชนมาแปรรูปเพิ่มคุณค่า อาทิ การทำพริกแกง การทำน้ำพริกมะขาม (ซึ่งเยาวชนของบ้านคลองอารางได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดระดับภาค) การแปรรูปเป็นสินค้าชุมชน เช่น การทำของที่ระลึกจากไม้ไผ่ ซึ่งบ้านคลองอารางมีต้นไผ่จำนวนมาก ส่วนในด้านสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนคลองอารางนับเป็นหมู่บ้านที่เข้มแข็ง ประชาชนให้ความร่วมมือในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ และมีข้อตกลงร่วมกันในการกำหนดเป็นกติกาหมู่บ้าน “ชาวบ้านหมู่ 16 ยกย่องคนทำดี น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต” ประกอบด้วย คนดีต้องได้รับการยกย่องในทุก ๆ โอกาส คนดีต้องได้รับการสนับสนุนทุนในการดำเนินชีวิต และคนดีต้องสนับสนุนเด็ก/ เยาวชนให้เป็นคนดี คนเก่ง และร่าเริง ประชาชนยังมีการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง รวมถึงมีการเผยแพร่องค์ความรู้สู่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน อาทิ การแห่ปราสาทดอกผึ้ง บุญกลางบ้าน (บุญเบิกบ้าน) ทำบุญข้าวหลาม การละเล่นนางด้ง การบวชป่า อนุรักษ์รำไทย บุญข้าวก็ และการบายศรีสู่ขวัญ

จากผลการวิจัยข้างต้น จึงเสนอแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน เพื่อให้การบริหารจัดการชุมชนเป็นระบบและมีประสิทธิภาพประสิทธิผลยิ่งขึ้นประการแรกคือ ด้าน กลยุทธ์ (Strategy) โดยการจัดการท่องเที่ยวควรกำหนดเป้าหมายและวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจน มีการกำหนดแผนงาน ขั้นตอนการทำงาน การติดตามและประเมินผล การเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับชุมชนและสอดคล้องกับตามนโยบายของการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ประการที่สอง ด้านโครงสร้างองค์การ (Structure) ชุมชนควรมีการจัดลำดับขั้น

การทำงาน แบ่งหน้าที่การทำงานทุกด้านให้เหมาะสมกับคนในชุมชน เพราะโครงสร้างที่ดีมีการแบ่งงานชัดเจนจะนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว ประการที่สาม ด้านระบบ (System) ชุมชนควรมีการกำหนดกระบวนการ ขั้นตอนการทำงานที่ชัดเจน และควรนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ในการทำงานเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวก รวดเร็วและถูกต้องในการทำงาน อาทิ การประชาสัมพันธ์ การเงิน ข้อมูลชุมชน ประการที่สี่ ด้านบุคลากร (Staff) นับเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของชุมชน บุคลากรควรมีการพัฒนาความรู้และทักษะอยู่เสมอประการที่ห้า ด้านทักษะในการทำงาน (Skill) ชุมชนควรทราบความรู้ความสามารถและทักษะที่เข้มแข็งของทีมงาน หรือทักษะที่จำเป็นต้องปฏิบัติงานแต่ละตำแหน่ง อาทิ ทักษะการสื่อสาร ทักษะด้านเทคโนโลยี ประการที่หก ด้านรูปแบบ (Style) การบริหารจัดการท่องเที่ยวควรมีรูปแบบการดำเนินงานและวิธีการที่เหมาะสมกับชุมชน โดยการนำอัตลักษณ์หรือจุดเด่นของชุมชนสร้างเป็นสิ่งจูงใจนักท่องเที่ยวและต้องสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวด้วย ประการที่เจ็ด ด้านค่านิยมร่วมกัน (Shared values) ชุมชนต้องมีเป้าหมายที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างแท้จริง การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน สร้างความเชื่อมั่น ความร่วมมือในการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

ชุมชนบ้านคลองอารางได้เสนอแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนให้เป็นรูปธรรมและมีผู้งานรับผิดชอบ ซึ่งจะนำไปสู่การบริหารจัดการอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับความต้องการและการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่องในรูปแบบของ “คณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน” และนำไปสู่การจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน เพื่อดำเนินกิจการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน รวม 6 กิจกรรม ประกอบด้วย การผลิตสินค้า ประเภทการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร ได้แก่ หน่อไม้ดอง ไข่เค็ม ประเภทพืช ได้แก่ ผักปลอดสารพิษ ประเภทของชำร่วย/ของที่ระลึก ประเภทการผลิตปัจจัยการผลิต ได้แก่ น้ำส้มควันไม้ น้ำหมักชีวภาพ ประเภทผลิตภัณฑ์สมุนไพร และประเภทการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตั้งแต่การริเริ่ม การดำเนินการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

อภิปรายผลการวิจัย

1. การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว โดยชุมชนบ้านคลองอารางมีวิถีชีวิตชุมชนแบบชนบท เน้นการเกษตรแบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ปลูกพืชผักสวนครัว ปลอดสารพิษ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อจำหน่าย มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ สวยงาม การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน ประกอบด้วย ด้านการบริหารการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านการดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และด้านการรองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

สอดคล้องกับมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรมการท่องเที่ยว (2557) การยกระดับคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ คุณค่าทางกายภาพและชีวภาพ คุณค่าด้านองค์ความรู้ นวัตกรรม ภูมิปัญญา ศักยภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศักยภาพการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศักยภาพการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และ ศักยภาพการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยการจัดการท่องเที่ยวสามารถทำได้กับการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ ได้แก่ ใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม รักษาระบบนิเวศ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ การท่องเที่ยวที่เคารพในสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางประเพณี การท่องเที่ยวสามารถเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การจัดหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) การกระจายความเป็นธรรม โอกาสในการได้รับรายได้และบริการสังคมสำหรับคนในชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับกรมการท่องเที่ยว (2557) กล่าวว่ากลไกการจัดการต้องมาจากการมีส่วนร่วม อย่างเป็นทางการจากผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน ต้องมีผู้นำที่สร้างการมีส่วนร่วมอย่างแข็งแกร่ง การจะบรรลุการท่องเที่ยวต้องมีกระบวนการอย่างต่อเนื่องมีการควบคุม ติดตาม การมีมาตรการป้องกันและแก้ไข ทางด้านนักท่องเที่ยวจะต้องสร้างความพึงพอใจและสร้างประสบการณ์ที่มีความหมายให้กับนักท่องเที่ยว เพิ่มความตระหนักรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และสนับสนุนพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นไปในแนวทางของความยั่งยืน การพัฒนาการบริหารโดยชุมชน และสอดคล้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2558) เป้าหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การเสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชนสามารถเชื่อมโยงการรับประโยชน์ การท่องเที่ยวชุมชนสามารถบริหารจัดการและเชื่อมโยงผลประโยชน์ต่าง ๆ จากการท่องเที่ยวได้นำมาซึ่งรายได้เสริมในชุมชน และสิ่งแวดล้อมที่ดีน่าอยู่ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับการอนุรักษ์และ เพิ่มมูลค่า ช่วยให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างสมดุล และยั่งยืน ความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปยังชุมชน เช่น การนำเที่ยว อาหาร ที่พัก ของที่ระลึก กิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งแต่ละชุมชนไม่ต้องมีครบทุกอย่าง แต่สามารถมีกระบวนการเชื่อมโยงกัน เพื่อเติมเต็มการท่องเที่ยวและได้รับประโยชน์ร่วมกันได้ การท่องเที่ยวโดยชุมชนก่อให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ ส่งผลให้คนท้องถิ่นมีคุณภาพชีวิต ที่ดีขึ้น ในขณะเดียวกันยังกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ สืบทอดวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านคลองอารางมีความรักสามัคคี มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่การเข้าร่วมประชุม การเข้าร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจจนถึงการร่วมรับผลประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งมีหลักฐานเป็นรูปธรรมคือ ชุมชนได้รับรางวัลมากมายในระดับหมู่บ้าน จนถึงระดับประเทศอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานับ 10 ปี ซึ่งสอดคล้องกับ ถวิลวดี บุรีกุล (2550)

กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการของประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน การกระจายโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน คือ การรับรู้ เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนและร่วมวางแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการโดยรวมถึงการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์หรือผลของกิจกรรมหรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย ข้อมูลจากประชาชนส่งไปยังผู้เสนอนโยบาย ข้อมูลทางเทคนิคเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นประเด็นสนใจจากผู้เสนอโครงการส่งไปยังประชาชน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างประชาชนกับผู้กำหนดนโยบาย และข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือประชาชนต้องได้รับการนำเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ รวมทั้งสอดคล้องกับโคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1977) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย การริเริ่ม ตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) รวมถึงผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ ผลประโยชน์ทางสังคม และผลประโยชน์ส่วนบุคคล 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบ การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นการตัดสินใจมีความสำคัญมาก สาเหตุว่าการตัดสินใจจะส่งผลต่อการปฏิบัติการ และการปฏิบัติการจึง มีผลต่อการรับผลประโยชน์และการประเมินผลในขณะเดียวกัน การตัดสินใจจะมีผลโดยตรงต่อการรับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วย

2. เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว โดยชุมชนคลองอาราง เสนอให้มีแนวทางการบริหารจัดการและมีผู้รับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งส่งเสริมให้มีส่วนร่วมการดำเนินกิจกรรมของชุมชนในรูปของคณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน รวมทั้งได้นำหลักการบริหารจัดการของโธมัส เจ. ปีเตอร์ และโรเบิร์ต เอช. วอเตอร์แมน จูเนียร์ (Tomas et al., 1982) กำหนดเป็นแนวทางการบริหาร McKinsey's 7S ประกอบด้วย ด้านกลยุทธ์ (Strategy) โครงสร้างองค์การ (Structure) ด้านระบบ (System) ด้านบุคลากร (Staff) ด้านทักษะในการทำงาน (Skill) รูปแบบ (Style) และค่านิยมร่วมกัน (Shared values) เน้นการบริหารที่สำคัญด้านโครงสร้างองค์การมีลักษณะเรียบง่ายไม่ซับซ้อน มุ่งเน้นการปฏิบัติงาน ความใกล้ชิดกับลูกค้า การให้อิสระในการทำงานและสร้างความรู้สึกรับผิดชอบเจ้าของกิจการเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและคุณค่าเป็นแรงขับเคลื่อนในการดำเนินงาน นอกจากนี้ สอดคล้องกับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน, 2558) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชน เป็นการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนสามารถสร้างกลไกของตนเอง (Community-Based Tourism- CBT) และนำ

หลักการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism-CT) เน้นทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มมูลค่าให้เป็นผลิตภัณฑ์หรือประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว (Community Benefitting Through Tourism-CBTT) จุดศูนย์กลางของการเชื่อมโยงของแนวคิด 3C จะอยู่ที่ชุมชน ประกอบด้วย ธรรมชาติ คน วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ โดยชุมชนสามารถบริหารจัดการจัดการการท่องเที่ยวได้ด้วยตัวเอง CBT (Community-Based Tourism) เพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรที่มีอยู่คงอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้ การทำกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน CT (Creative Tourism) เปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในชุมชน ซึ่งชุมชนรอบข้างที่ไม่ได้ทำการท่องเที่ยวโดยตรงก็สามารถนำทรัพยากรที่ตนเองมีส่งต่อเป็นวัตถุดิบหรือผลิตภัณฑ์ เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวในชุมชนได้ถือเป็นการเชื่อมโยงผลประโยชน์การท่องเที่ยวสู่ชุมชน CBTT (Community Benefitting Through Tourism) และกระจายรายได้สู่ชุมชนรอบ โดยมีแนวทางเตรียมความพร้อมสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน 5 ขั้นตอน ประกอบด้วยขั้นที่ 1 สำรวจคัดเลือกชุมชนต้นแบบ โดยการแต่งตั้งคณะทำรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาเกณฑ์การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ขั้นที่ 2 เตรียมความพร้อมชุมชน โดยการตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เสริมสร้างศักยภาพผู้นำชุมชน จัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนของแต่ละชมรม ขั้นที่ 3 การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน โดยจัดทำแผนที่ท่องเที่ยว กฎระเบียบ และการบริหารจัดการภายในให้เข้มแข็งและสร้างการมีส่วนร่วม ขั้นที่ 4 เตรียมพร้อมสู่การตลาดโดยทำโปรแกรมท่องเที่ยว กำหนดกลุ่มเป้าหมาย กิจกรรมทดลองการท่องเที่ยว เสริมสร้างศักยภาพที่ยังขาดตามเกณฑ์การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ขั้นที่ 5 เชื่อมโยงการตลาด และส่งต่อคนรุ่นใหม่ด้วยการทำแบรนด์ของชุมชน การสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวโดยกลุ่มบริษัทนำเที่ยว (Familiarization Trip) ทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อขยายผลหรือเชื่อมโยงกับชุมชนต้นแบบ รวมทั้งส่งเสริมให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ขับเคลื่อนต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านคลองอาราง ประกอบด้วย การบริการการท่องเที่ยว การดึงดูดใจ และการรองรับการท่องเที่ยว การบริหารจัดการส่วนใหญ่เป็นการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ แปรรูปผลผลิตทางการเกษตร มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่น ป่าชุมชน บ่อทองโบราณ พืชสมุนไพร และมีโฮมสเตย์ที่มีมาตรฐาน เป็นแบบเครือญาติผ่านผู้นำชุมชน ชุมชนมีความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ได้รับรางวัลมากมายทั้งในระดับหมู่บ้านจนถึงระดับประเทศ แนะนำการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว ในรูปแบบของ “คณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน” และนำไปสู่การจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน นอกจากนี้เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นรูปธรรมและมีผู้รับผิดชอบ

บริหารจัดการอย่างยั่งยืนควรกำหนดกลยุทธ์ โครงสร้างองค์การ ระบบ บุคลากร ทักษะในการทำงาน รูปแบบ และค่านิยมร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงบริหาร

1. สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสระแก้วควรกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการขยายผลหรือเชื่อมโยงกับชุมชนต้นแบบ เพื่อส่งเสริมและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน จังหวัดสระแก้ว อาทิ เส้นทางท่องเที่ยว ปรับปรุงด้านสาธารณูปโภค สิ่งอำนวยความสะดวก

2. สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสระแก้วควรเพิ่มศักยภาพการแหล่งท่องเที่ยวโดยส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มและพัฒนาเครือข่ายระดับชุมชนหรือจังหวัด การท่องเที่ยวแบบผสมผสานควบคู่กับความรู้ด้านการเกษตร การนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรและวัฒนธรรมมาผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

3. สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสระแก้วควรส่งเสริมและพัฒนาให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมสินค้าชุมชน เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวในชุมชนได้ถือเป็นการเชื่อมโยงผลประโยชน์การท่องเที่ยวสู่ชุมชน และกระจายรายได้สู่ชุมชนรอบ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. คณะกรรมการบริหารชุมชนควรส่งเสริมความรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชนบ้านคลองอารางและชุมชนใกล้เคียง เพื่อเพิ่มเครือข่ายการเรียนรู้และเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น

2. ชุมชนควรสร้างเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ หรือนำต้นทุนของชุมชนมาพัฒนาให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือสร้างรายได้เพิ่มขึ้น เช่น การทำน้ำพริกมะขาม (ซึ่งเยาวชนของบ้านคลองอารางได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดระดับภาค) การแปรรูปเป็นสินค้าชุมชน การทำของที่ระลึกเพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

3. ชุมชนควรมีการจัดสรรผลประโยชน์หรือค่าตอบแทนจากการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างทั่วถึง เป็นธรรม โดยมีการกำหนดวิธีการจ่ายผลประโยชน์ให้เป็นระบบ

4. ชุมชนควรยกระดับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนให้มีมาตรฐานตามเกณฑ์การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร อาทิ ปรับภูมิทัศน์ให้มีความพร้อมและรักษาความสะอาดอยู่เสมอ เพิ่มพื้นที่เกษตรกรรม ที่พัก และห้องน้ำให้เพียงพอแก่นักท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2557). *คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร*. กรุงเทพฯ: องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2548). *คู่มือการดำเนินงานโครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางการเกษตร ปีงบประมาณ 2545*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). *จำนวนและรายได้นักท่องเที่ยวต่างชาติ รายเดือน ปี 2559-2562R (ปรับปรุงจำนวนและรายได้ 2562)*. สืบค้น 25 พฤศจิกายน 2564, จาก https://www.mots.go.th/more_news_new.php?cid=585.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2562). *รายงานประจำปี 2562*. สืบค้น 6 มกราคม 2563, จาก <https://www.mots.go.th/download/AnnualReport/AnnualReport2562compressed.pdf>
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2550). *การบริหารราชการจังหวัดแบบมีส่วนร่วม สำหรับบุคลากรภาครัฐ และระดับจังหวัด*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2558). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: โคคูแอนด์โค.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Ithaca, NY: Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Lamb, R. (2008). Through Agro-Tourism: A Case Study of Bhakapur, Nepal. *The Journal of Agriculture and Environment*, 12(1), 56-66.
- Mill, R. C. & Morrison, A. M. (1985). *The tourism system: An introductory text*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Tomas, P. J. et al. (1982). *In Search of Excellence: Lessons from America's Best-Run Companies*. New York: Harper & Row Publishers.
- World Tourism Organization (UNWTO). (2008). *Sustainable development of tourism*. Retrieved April 2, 2019, from <http://sdt.unwto.org/en/content/about-us-d>